

A może jednak harcerstwo?

BOŻENA CZARNECKA-AKUS

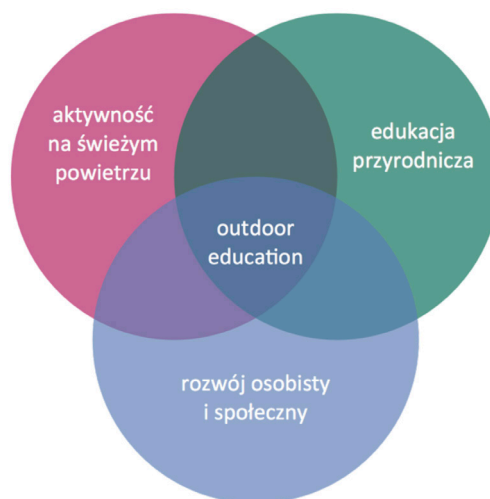
Dajcie dzieciom okazję do odkrycia samych siebie. (...) Stwarzajcie dzieciom okazję, aby dzięki duchowi wspólnoty zapominały o swoim egoizmie.

Kurt Hahn, *Die sieben Salemer Gesetze* (1930)

Skutecznym czynnikiem aktywizującym młodego człowieka w każdym wieku szkolnym jest kontakt z przyrodą. To wyjątkowo bogate źródło przeżyć, wrażeń i doznań. Obcowanie dziecka z przyrodą kształtuje u niego chęć aktywnego działania oraz budzi uczucia opiekuńczości i przyjaźni wobec świata roślin i zwierząt.

Outdoor education to, najkrócej rzecz ujmując, proces uczenia się poprzez doświadczenie oraz eksperymentowanie podczas zajęć w plenerze. Nie ma tu miejsca na metody podające. Środowisko naturalne to jednocześnie i tło, i środek dydaktyczny oraz pretekst do uczenia się. To koncepcja pracy szczególnie bliska harcerstwu.

Kiedyś było inaczej... W odniesieniu do edukacji szkolnej słowa te nabrały jakże innego sensu. Kiedyś, nawet jeśli uczeń dosyć długo siedział w ławce, to potrzebę ruchu zaspokajał, ganiając po podwórku i okolicznych zaroślach. Dzisiaj na podwórkach nie widać dzieci. Siedzą w domach przy komputerach lub mają wzrok utkwiony w smartfonach. Przywołane i odwołane ze szkoły przez swoich rodziców, otoczone technologią i hałaśliwym światem gier

Ilustracja 1. Elementy tworzące *outdoor education* wg P. Higginsa i C. Loyensa
Źródło: http://www.bc.ore.edu.pl/Content/1070/PRZYR_10_1.pdf, s. 7

odreagowują agresją czy nadpobudliwością, borykają się z problemami emocjonalnymi i brakiem koncentracji uwagi. Stąd wynika potrzeba kontaktu z naturą. Poznanie i obserwacja przyrody uczą pokory, szacunku, budzą poczucie wdzięczności i zachwytu. I tutaj właśnie ogromna rola harcerstwa. Twórca skautingu, Robert Baden-Powell (1857-1941),

A MOŻE JEDNAK HARCERSTWO?

przeciwstawiając się zwyczajowemu wychowaniu w szkołach, rozstrzygnął w sposób praktyczny podstawowe dla każdej koncepcji wychowawczej antynomie: swobody i przymusu, indywidualizacji i uspołecznienia, oddziaływania z zewnątrz i oddziaływania od wewnątrz, kształcenia umysłu i charakteru¹.

Twórca metodyki zuchowej i znawca ruchu harcerskiego Aleksander Kamiński w książce, która jest opisem przedwojennego harcersko-edukacyjnego eksperymentu, wiele miejsca poświęca metodzie harcerskiej, w tym zabawie². Metoda ta jakże atrakcyjna okazuje się dzisiaj. Wprawdzie dzisiaj harcerstwo nie jest już tak popularne, jak kiedyś, ale może warto wrócić do tego, co było dobre. Wszak to tutaj jest źródło metod aktywizujących, to tutaj pierwowzór nauczania poza murami szkoły, samowychowanie, samodoskonalenie i hartowanie. To tutaj w zastępach, drużynach, szczepach, hufcach czy chorągwiach młodzi ludzie mają okazję odkrywania samych siebie, doskonalenia swoich umiejętności, zawiązywania przyjaźni, a nawet uczenia się na swoich błędach. Aleksander Kamiński, rozpatrując metodę harcerską, wymienia jej główne elementy składowe: gra, zastęp, przyroda, obóz oraz stopnie i sprawności³.

Gry i zabawy należą do podstawowych elementów metody skautowej. Zabawa zaś jest czynnością przygotowawczą do życia.

Zastęp jest tym składnikiem metody harcerskiej, który jest najpodniejszy w następstwa wychowawcze. Jest to grupa rówieśników dobrana według sympatii, nie mniejsza od trzech i nie większa niż ośmiu członków z rówieśnikiem-przywódcą na czele, nie narzuconym, lecz zaproponowanym przez zastęp. Tajemnica wychowawczych możliwości zastępu polega na tym, że jako grupa „samorodna” ze „swoim” przywódcą na czele odpowiada naturalnej formie „bandy”, charakterystycznej dla tego okresu rozwojowego, której podsunęto

skautowy styl życia. Atmosfera tajemniczości czyni pracę zastępu wyjątkowo atrakcyjną.

Przyroda jako tło i treść zajęć harcerskich jest niezbędnym elementem harcerstwa, które w mieszkaniach czy izbach szkolnych staje się tylko swoją parodią, choćby było najstaranniej organizowane przez najwytrawniejszych instruktorów. Potrzeba kontaktu z przyrodą wypyta z zainteresowań dziewcząt i chłopców – wędrowców, przyrodników i odkrywców spragnionych przygód.

Obóz pod namiotami, w lesie, stanowi środowisko umożliwiające realizowanie najbardziej zbliżonego do ideału harcerskiego stylu życia. Nikt nie przeżył w pełni harcerstwa, kto nie był na obozie. Jego znaczenie wychowawcze polega nie tylko na tym, że przenosi on harcerzy w środowisko przyrody i stwarza możliwości dłuższego współżycia z nią. Najbardziej wychowawczą stroną obozu jest sytuacja, w jakiej stawia on młodzież: radzenia sobie własnymi siłami w licznych, nierzadko trudnych, potrzebach życia, często wśród warunków dosyć prymitywnych. Trzeba samemu przygotować posiłki, organizować zaopatrzenie, prac, radzić sobie w każdej sytuacji, także w okresie niepogody, przeżywać emocje nocnych ćwiczeń, podchodów, tajemnicy przyrzeczenia itp.

Harcerstwo opiera się na **systemie stopni i sprawności**, a tych nie da się zdobywać w szkolnych murach. Każdy harcerz przystępujący do próby ma swojego opiekuna, kolegę, który jest jego mentorem, przewodnikiem i doradcą.

Sprawność to zdobyta i udowodniona działaniem umiejętność, którą harcerka lub harcerz potrafi postużyć się w razie potrzeby. Zdobywanie sprawności jest formą samokształcenia. Służy budzeniu, rozwijaniu i pogłębianiu zainteresowań, umożliwia przyswojenie przydatnych w życiu umiejętności i ćwiczenie zaradności oraz uczy rzetelności w działaniu. Zdobyte sprawności wskazują, że harcerka lub harcerz wykonali określone zadania, zdobyli niezbędne umiejętności z pewnej dziedziny i potrafią z nich korzystać.

¹ B. Śliwerski, *Harcerstwo źródłem pedagogicznej pasji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.

² A. Kamiński, *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 2001, s. 61.

³ Ibidem.

BOŻENA CZARNECKA-AKUS

Sprawności podzielone są na cztery poziomy trudności⁴:

- sprawności, które są oznaczone jedną gwiazdką – dla początkujących w danej dziedzinie. Pozwalają zdobyć podstawowe harcerskie umiejętności lub na poziomie elementarnym poznać jakąś dziedzinę życia. Ich zdobywanie nie wymaga szczególnych predyspozycji i warunków ani długiego czasu próby. Sprawności te są najbardziej odpowiednie dla harcerki i harcerzy w wieku 10-13 lat;
- sprawności oznaczone dwiema gwiazdkami – dla pogłębiających wiedzę i doskonalących umiejętności, rozwijających swoje zainteresowania. Motywują do zdobywania podstawowej wiedzy z wybranej dziedziny poza programem pracy drużyny lub zastępu, motywują także do samodzielnego poszukiwania możliwości ich praktycznego wykorzystania. Mogą je zdobywać harcerki i harcerze w wieku 10-13 lat oraz harcerki i harcerze starsi (13-16 lat);
- sprawności oznaczone trzema gwiazdkami – zakładają zdobycie ponadprzeciętnej, rozległej wiedzy i umiejętności z wybranej dziedziny, wymagają umiejętności samodzielnego, konsekwentnego doskonalenia się w tej dziedzinie, a także zorganizowania do działania innych, np. zastępu, drużyny, klasy. Najbardziej odpowiednie są dla harcerki i harcerzy starszych (13-16 lat);
- sprawności mistrzowskie – wymagają umiejętności na poziomie niemal profesjonalnym (w przypadku dziedzin związanych z aktywnością zawodową), liczącym się w dorosłym życiu. Mogą stanowić istotny atut przy podejmowaniu pracy zawodowej. Sprawności mistrzowskie stanowią świadectwo zaawansowanych zainteresowań i dużej aktywności społecznej w wybranej dziedzinie. Przeznaczone są dla wędrowniczek i wędrowników. Osoby, które zdobyły sprawności mistrzowskie, to potencjalni eksperci (w drużynie,

w szczepie, w hufcu), służący pomocą zdobywającym sprawności niższego stopnia. W niektórych dziedzinach odpowiednikiem sprawności mistrzowskich są uprawnienia związkowe (np. odznaka ratownika medycznego ZHP), państwowe, specjalistyczne, potwierdzenia umiejętności wydawane przez odpowiednie instytucje, np. prawo jazdy, certyfikaty językowe, odznaki turystyki kwalifikowanej PTTK, uprawnienia żeglarskie itp.

Ogromnym powodzeniem cieszy się zdobywanie sprawności Trzech piór, Robinsona czy Leśnego człowieka. A oto wymagania z karty próby na sprawność **Trzy pióra**:

1. Przez jedną dobę zachowuje milczenie.
2. Przez jedną dobę nie je nic lub odżywia się tylko posiłkiem leśnym.
3. Przez jedną dobę ukrywa się tak, by przez nikogo nie być widzianym.

Wskazówki

Ta typowo puszczańska sprawność może być zdobywana **tylko** na obozie, indywidualnie. Odpowiada przede wszystkim chłopcom w wieku 14-17 lat. Wszystkie zadania sprawności wykonuje kandydat **pod opieką instruktora**, którego jedynym zadaniem jest zabezpieczyć kandydata od mogących mu grozić niebezpieczeństw. Dopuszczenie chłopca do próby na tę sprawność bez przydzielenia instruktora jest **organizacyjnie zakazane**. Przed tym instruktorem kandydat nie potrzebuje się kryć, wykonując zadanie 3., instruktor musi stałe wiedzieć, gdzie kandydat się znajduje i winien go śledzić z ukrycia. **Posiłek leśny** to taki, który jest przyrządzony z wyszukanych dzikich roślin jadalnych (grzyby, jagody) lub z upolowanej zwierzyny albo ze złowionych ryb. Wszystkie zadania mogą być spełnione w ciągu dwóch lub trzech dób, z tym że zadania 1. i 3. nie wolno wykonywać równocześnie. Wszystkie zadania muszą być wykonane w przeciągu jednego tygodnia. Próba nieudana może być powtórzona. Próbę uważa się za nieudaną, jeśli choć jedno zadanie nie zostanie zrealizowane⁵.

⁴ Sprawności harcerskie – regulamin i programy sprawności przyjęte uchwałą Główniej Kwatery ZHP nr 24/2014 z dnia 11 czerwca 2014 r. http://www.chrzanow.zhp.pl/download/Harcerze/sprawnosci_harcerskie.pdf

⁵ *Sprawności harcerskie*, HBW, Warszawa 1936.

A MOŻE JEDNAK HARCERSTWO?

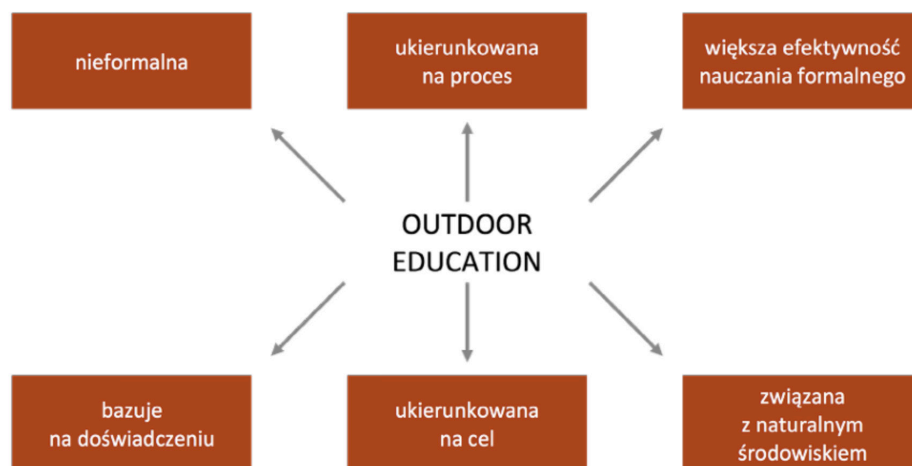
Powtórzę za Andrzejem Glassem: *Harcerstwo to sposób na życie, to sposób na pozytywne rozwiązywanie swoich problemów, poszukiwanie szczęścia i znajdowanie drogi życiowej, swego miejsca w życiu*⁶. Harcerstwo uczy dwóch cennych umiejętności – bycia członkiem zespołu i bycia liderem. Łączy umiejętność współdziałania, trudnej sztuki wypracowywania kompromisów z odwagą wychodzenia przed szereg, podejmowania inicjatywy. Harcerstwo wychowuje ku przyszłości. Harcerze i harcerki, zgodnie ze złożonym przyrzeczeniem, starają się służyć swojemu krajowi i najbliższemu otoczeniu, dlatego można ich spotkać podczas świąt państwowych, pomagających służbom w utrzymaniu porządku, w roli służb sanitarnych lub pocztów sztandarowych. Jako wolontariusze angażują się w zbiórki publiczne i akcje humanitarne. Ważnym elementem tego jakże cennego działania jest aktywność poza szkolnymi murami. *Outdoor education* wpisuje się doskonale w działalność zuchów, harcerzy i instruktorów.

Główna cecha *outdoor* to nieformalność polegająca na opuszczeniu szkolnych pomieszczeń, co kojarzy się uczniom z większą swobodą i tworzy bardziej sprzyjającą atmosferę do poszukiwań i zdobywania wiedzy⁷.

W Polsce działa kilka organizacji harcerskich, z których najliczniejszymi są: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Skauci Europy czy Stowarzyszenie Harcerskie.

Skoro ruch harcerski wywiera tak bardzo pozytywny wpływ na młodego człowieka, może w większym stopniu należałoby zwrócić nań uwagę. Poza tym warto podkreślić, że zdobyte umiejętności i wiedzę młodzi ludzie przynoszą ze sobą do klasy i włączają je do codziennej nauki. Wyjście z sytuacji szkolnej powoduje, że wszyscy stają się równi wobec zadania, które mają do wykonania, zaś w wyniku realizacji zaplanowanych działań dokonuje się transfer wiedzy, poszerza strefa komfortu, wzrastają umiejętności współpracy, rozwiązywania problemów, radzenia sobie w sytuacjach trudnych, rozwija kreatywność.

Nie podaję tutaj przykładów harcerskich gier i zabaw, te można znaleźć zarówno w różnorodnych wydawnictwach, jak i w Internecie. Pragnę jedynie podkreślić, że może w większym stopniu należy zwrócić uwagę na to, co w naszej historii zapisano się pozytywnie. Wrócić do tradycji harcerskiego ruchu, do edukacji poza murami szkoły. Efekty takiego działania będzie można zobaczyć bardzo szybko. •

Ilustracja 2. Cechy *outdoor education*
Źródło: http://www.bc.ore.edu.pl/Content/1070/PRZYR_10_1.pdf, s. 8

⁶ A. Glass, *Harcerstwo dziś i jutro*, Warszawa 1998, s. 6.

⁷ Z. Sendeczka, *Style uczenia się a koncepcja outdoor education w kształceniu przedszkolnym*, Biblioteka Cyfrowa ORE, Warszawa 2017.

BOŻENA CZARNECKA-AKUS – instruktorka ZHP w stopniu harcmistrza, nauczycielka konsultantka ds. edukacji humanistycznej w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Siedlcach.